

ÚVOD

Vážení čitatelia,

otvárame piaty ročník a v poradí už deviate číslo nášho fakultného časopisu *Lingua et vita*. V nezmenenej štruktúre a rubrikách vám opäť ponúkame niekoľko výstupov z oblasti jazyka, kultúry, interkultúrnej komunikácie a didaktiky a metodiky výučby jazykov. Už tradične v úvodoch nášho časopisu uvažujeme nad poslaním jazyka, kultúry a interkultúrnej komunikácie a zvykneme si pripomenúť aj niektoré významnejšie výročia narodení a odchodu predstaviteľov slovenského literárneho a kultúrneho diania.

Tentokrát sme zalistovali v kalendári Literárneho informačného centra, v ktorom nás zaujali dve pozoruhodné osobnosti slovenskej literárnej tvorby po roku 1945. Myslíme si, že v rámci úvodu V. ročníka časopisu *Lingua et vita* si ich tvorba v literárnom dianí na Slovensku po roku 1945. zaslúži niekoľko poznámok.

Pavel Vilikovský (75. výročie narodenia, 27. 06. 1941 Liptovský Mikuláš – Palúdzka) je súčasťou silnej generácie, ktorej nástup v 60. rokoch 20. storočia (Johanides, Sloboda, Šikula) zásadným spôsobom zmenil tvár slovenskej prózy: vyviedol ju z ideologicky chápaných „dejín“ a vrátil človeku a jeho neprediktabilnej subjektivite. Väčšinou išlo o autorov narodených v druhej polovici 30. a na začiatku 40. rokov. Aj v nasledujúcich, pre literatúru menej priaznivých desaťročiach ich tvorba určovala vývin modernej slovenskej prózy (Ballek, Jaroš, Mitana, Dušek). Vilikovského dielo sa do generačných a vývinových súvislostí vpisovalo nejednoznačným a v niektorých obdobiach protirečivým spôsobom. Dôvodom bol aj nesúlad medzi vnútornou genézou diela a jeho edičnou postupnosťou, pretože viaceré relevantné práce P. Vilikovského boli knižne vydané s veľkým, často aj viac ako desaťročným odstupom od času, keď vznikli. Autor sa tak z pozície účastníka poslednej veľkej renovácie domácej prozaickej moderny v 60. rokoch (debut *Citová výchova v marci*, 1965) presunul na prelome 80. a 90. rokov do úlohy kľúčového tvorca obdobia prechodu z modernistickej do postmodernistickej vývinovej etapy slovenskej literatúry. Dve z troch kníh, ktoré vydal v roku 1989 a ktoré sú v týchto súvislostiach považované za prelomovej zmeny vývinovej paradigmy, ale vznikli omnoho skôr, v hĺbke normalizačných 70. rokov (*Večne je zelený...* v prvej polovici desaťročia, niektoré prózy z knihy *Eskalácia citu* ešte skôr). Pokus o jednoznačné smerové zaradenie však nemôže byť v prípade P. Vilikovského úspešný, pretože celok jeho diela nie je tematicky ani výrazovo jednotný (netvorí jednotu v tej podobe, akú nám prináša prozaické dielo R. Slobodu alebo V. Šikulu). Možno v ňom rozoznať niekoľko výrazných samostatných línií, ktoré vo vývinovej postupnosti jeho diela idú paralelne povedľa seba, pričom sa v určitých obdobiach vzájomne preplietajú a dopĺňajú. Prvou z línií je „citová“. Vilikovský v nej východiskový generačný sentimentalizmus, charakteristický pre niektoré prózy debutu *Citová výchova v marci* (1965), postupne problematizuje telesnosťou: reflektuje nástrahy, ktoré „citu“ kladie „telo“ ako jeho predpoklad (*Eskalácia citu*, *Kôň na poschodí*, *slepec vo Vrábľoch*). Ďalšou významnou vrstvou prozaikového diela je ironicko-persiflážny prepis dejinnosti. „Bože, ako ja nenávidím dejiny, ten vlastný životopis ľudstva,“ hovorí jedna z jeho postáv. Do línie kritického vyrovnávania sa s dejinnosťou okrem naratívnej burlesky *Večne je zelený...* patrí cyklus troch Slov o... (knižne v *Eskalácii citu*), v ktorom pristihuje známe postavy slovesnosti i histórie – Ilju Muromca, Turčina Poničana a Janka Kráľa – na rube vlastnej legendy v ich každodennej a vonkoncom nehrdinskej existencii. Ide aj o polemiku s dobovo marxistickým historizujúcim zvecnením človeka, ktoré dominovalo v slovenskej literatúre päťdesiatych rokov

a v inej, na národ zameranej verzii si našlo svoje miesto aj v reflexii nasledujúceho desaťročia (esejizmus V. Mináča), o prevrátenie tradične „vozvýšeného“, vznešeného a patetického na nízke a groteskné. V tejto súvislosti sa od 90. rokov stala dôležitou témou spisovateľovho diela a publicistiky otázka identity, teda pýtanie sa, čo znamená niekam patriť (k národu, priestoru – či už má podobu mesta, v ktorom žijeme, alebo je výzvou na prihlásenie sa k stredoeurópanstvu). Súčasťou Vilikovského tvorby je aj noetická línia, teda permanentná reflexia úlohy literatúry a slova v súdobom svete, sprevádzaná skepsou k ich možnostiam a zároveň prekonávaná aktom tvorby.

Vincent Šikula (15. výročie odchodu – 16. 06. 2001 v Modre, narodený 19. 10. 1936 v Dubovej) do literatúry vstúpil zbierkou črt a poviedok z vojenského života. Jeho prvé knihy, založené na prirodzenom rozprávačstve, prítlačlivým spôsobom podávajú autentické zážitky citovo založených hrdinov, v ktorých dominuje vrelý vzťah k ľuďom, k prírode a trvalým hodnotám života. Sú to voľné hry asociácií, skutočnosti, predstáv a fantázie. Citovosť, hudobnosť, farebnosť a zmysel pre poetický detail dodávajú Šikulovým prózam lyrické zafarbenie. Próza *Nebýva na každom vršku hostinec* je dokonca koncipovaná ako hudobná skladba. Hudbou je nielen prestúpený Šikulov štýl, ale hudobné motívy sú prítomné ako významná významová zložka Šikulových próz.

Osobitný význam v Šikulovej tvorbe má románová trilógia *Majstri*. Je to epeja o Slovenskom národnom povstaní a o druhej svetovej vojne cez prizmu obyčajného slovenského človeka. Dejiny tu pretekajú cez postavy a postavičky, hlboko zakotvené vo svojom domove, ktorý ich naučil vidieť hodnoty, milovať drobné radosti a nadovšetko si vážiť ľudský život. Vojnové udalosti tieto hodnoty rozvracajú, ale tragika ľudí je opäť len nepatetickou výzvou k návratu k humanizmu ľudskej konkrétnosti.

V poviedkovej a novelistickej tvorbe Šikula vypracoval svoj rozprávačský štýl do perfekcionizmu, ktorého charakteristickými črtami sú významová skratka, láskavý humor a skvelý dialóg. Jeho kratšie prózy tematicky siahajú do rozličných oblastí, ale ich základom je človek, ktorý si neustále overuje svoj vzťah k iným ľuďom. V novele *Veterná ružica* tento vzťah nadobúda takmer tragickú podobu, pretože mladý hrdina sa musí vysporiadať so skutočnosťou, že neurobil všetko, čo vyžaduje prirodzený pocit ľudskej spolupatričnosti, pretože nechránil pred totalitnou mocou mladého kňaza, ktorý sa stal jej obeťou. Šikula psychologickou drobnokresbou ukazuje, ako sa na pozadí pôsobenia nemilosrdných praktík moci rozpadajú nielen vzťahy medzi ľuďmi, ale ako sa rozkladá i osobnosť ľudského individua.

PhDr. Roman Kvapil, PhD.
výkonný redaktor